

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2002 р. В СЛОВАЧЧИНІ: ПЕРЕМОГА ПРАВОЦЕТРИСТСЬКИХ ПАРТІЙ

У Словацькій Республіці 20-21 вересня 2002 р. відбулися чергові вибори до Національної Ради СР (НР СР). Це, однак, були далеко не рутинні парламентські вибори, що зафіксували б звичайне коливання громадської думки згідно із законом "маятника" зміни виборчих симпатій громадян. Мова на вересневих 2002 . виборах у Словаччині дійсно йшла про вибір суспільством подальшого шляху розвитку. Тому слід вважати, що парламентські вибори 2002 р. в СР мали етапне або й історичне значення.

Вибирати громадянам СР прийшлося із двох альтернатив:

Перша – рухатися націоналспецифічним напрямком постсоціалістичної трансформації або "третім шляхом" і залишитися фактично на тривалий час у зовнішньополітичній ізоляції, поза об'єднаною Європою. Такий варіант розвитку пропонували націоналістські і популістські партії. Внаслідок їх незважених дій у попередній період – у 1997 р. Мадридський самміт НАТО не запросив СР до вступу в альянс. І в 1999 р. – коли членами НАТО стали Польща, Чехія та Угорщина, Словаччина залишилася єдиною країною "Вишеграду", яку не прийняли до цього військово-оборонного блоку.

Друга альтернатива на парламентських виборах 2002 р. – Словаччині прилучитися до загальноєвропейських інтеграційних процесів, завершуючи розбудову демократичного, громадянського суспільства за цивілізованим європейським взірцем. Зріле суспільство однозначно повинно було б обрати другу – просвітоєвропейську альтернативу. Носіями європейської ідеї на парламентських виборах 2002 р. в СР виступили праві політичні сили, які й отримали переконливу перемогу. Не виправдалися деякі песимістичні прогнози щодо інших результатів словацьких виборів [1].

Основним результатом виборів до НР СР стало створення парламентської більшості представниками 4-х

правоцентристських партій у складі 78 новообраних депутатів із загальної кількості 150 депутатів словацького парламенту. Нову правлячу коаліцію на період 2002-2006 рр. утворили Словацький християнсько-демократичний союз (СХДС), лідер – Мікулаш Дзурінда, Партія угорської коаліції (ПУК) – Бела Бугар, Християнсько-демократичний рух (ХДР) – Павел Грушовскі, партія "АНО" (аббревіатура словацької назви, українською – "Альянс незалежного громадянина") – Павел Руско. Ці партії – ідейно близькі і сповідують в основному правоцентристську ідеологію. Єдино ХДР у своїй ідеології та політиці має елементи правого консерватизму. Але в соціальних питаннях ХДР нерідко репрезентує ідеологію християнського соціалізму. Вперше за роки незалежності (1993-2002 рр.) за результатами парламентських виборів виникла можливість формування нової влади ідейно близькими правими партіями просвітоєвропейського спрямування.

Президент СР Рудольф Шустер 27 вересня 2002 р. офіційно доручив лідеру СХДС М.Дзурінді формувати нову владу. На переговорах коаліційних партнерів було погоджено, що партійне представництво на прем'єрському, віце-прем'єрських і міністерських постах у складі нового Кабінету міністрів СР буде наступним: СХДС – 6 чол., ПУК – 5 чол., ХДР і "АНО" – по 3 чол., згідно із виборчими результатами кожної із коаліційних партій. Кандидатом на пост прем'єр-міністра коаліційною радою знову було визначено М.Дзурінду, який керував коаліційним урядом СР у 1998-2002 рр. 15 жовтня 2002 р. М.Дзурінда подав президенту СР Р.Шустеру заяву про відставку попереднього Кабінету Міністрів і відразу ж був іменованний президентом новим прем'єр-міністром. 16 жовтня 2002 р. президент СР затвердив персональний склад нового Кабінету Міністрів СР.

Таке оперативне вирішення впродовж неповних трьох тижнів питання про нову правлячу коаліцію і склад коаліційного уряду зумовлене сприятливими для правих політичних сил виборчими результатами. Згідно із заключним протоколом засідання Центральної виборчої комісії (ЦВК) СР від 23 вересня 2002 р. (цитовані в статті факти, конкретні дані і матеріали, в силу незначного часового відступу від аналізованих подій і

процесів, базуються на моніторингу словацьких засобів масової інформації і отримані в основному через мережу Інтернет, а також з публікацій преси СР), головні результати парламентських виборів 20-21 вересня 2002 р. наступні [2].

У виборах взяли участь 26 політичних суб'єктів – політичних партій, рухів, блоків та ініціатив. Голосування відбувалося за списками кандидатів у депутати від кожної з партій. У СР нараховується 4 157 802 громадян, які мають право голосу. Із них участь у парламентських виборах взяли 70,07% від загальної кількості виборців. На виборах було видано 2 913 267 бюлетенів для голосування. Дійсними визнано 2 875 081 бюлетень. Згідно з чинним словацьким законодавством про вибори, до складу НР СР входять партії, які отримують понад 5% голосів виборців. У новообраного парламенті за результатами виборів 20-21 вересня 2002 р. депутатські місця посіли представники 7-ми політичних партій, що перейшли необхідний для вступу до НР СР 5%-ний бар'єр.

Таблиця 1.

Основні результати виборів 20-21 вересня 2002 р. до Національної Ради СР Парламентські партії (понад 5% голосів виборців) [3].

№ п/п	Партія	Відсоток голосів виборців	Кількість виборців (чол.)	Депутати НР СР (чол.)
1.	Рух за демократичну Словаччину – народна партія	19,50	566691	36
2.	Словацький християнсько-демократичний союз	15,09	433953	28

Таблиця 1 (продовження).

3.	Партія "Смер"	13,46	387100	25
4.	Партія угорської коаліції	11,16	321069	20
5.	Християнсько-демократичний рух	8,25	237202	15
6.	Партія "АНО"	8,01	230309	15
7.	Комуністична партія Словаччини	6,32	181872	11

Таблиця 2.

Основні позапарламентські партії (до 5% голосів виборців).

№ п/п	Партія	Відсоток голосів виборців	Кількість виборців (чол.)
1.	Справжня словацька національна партія	3,65	105084
2.	Словацька національна партія	3,32	95633
3.	Рух за демократію	3,28	94324
4.	Соціально-демократична альтернатива	1,79	51649
5.	Партія демократичної лівиці	1,36	39163

Офіційні результати парламентських виборів (Таб.1) засвідчують, що формально перемогу на виборах здобув РЗДС, очолюваний харизматичним словацьким політиком Владіміром Мечіаром, отримавши підтримку 19,5% голосів виборців, які брали участь у голосуванні. Фракція Руху – найбільша в парламенті – 36 депутатів. Але Рух не має у складі новообраного

словацького парламенту жодного політичного союзника. Тому РЗДС, уже вдруге поспіль перемігши на виборах – у 1998 р. та 2002 р., у черговий раз знову втрачає можливість реально завоювати владу. Без парламентських союзників РЗДС у 2002 р., як і в 1998 р., так і не зміг сформувати нову правлячу коаліцію і уряд.

Згідно із політичною традицією, яка, однак не закріплена в положеннях Конституції СР, президент Р.Шустер, провівши 23 вересня 2002 р. особисту зустріч із головою кожної новообраної парламентської партії, зробив коректний крок – дав додатковий час впродовж 5-ти днів після офіційного оголошення результатів парламентських виборів (23-27 вересня 2002 р.) лідерам усіх парламентських політичних партій для переговорів і консультацій по створенню нової правлячої коаліції та коаліційного уряду. Лідер РЗДС В.Мечіар після декількох спроб безуспішних переговорів з представниками інших парламентських сил, зустрівшись із президентом СР 27 вересня 2002 р., вимушений був констатувати, що сформувати нову владу, яка спиралася б на парламентську більшість, його партії не вдалося. Навіть більше – зараз уже опозиційна РЗДС фактично не має у складі новообраного парламенту СР потенційного союзника. Р.Фіцо – лідер іншої опозиційної партії “Смер” постійно заявляє, що співпраця із РЗДС можлива лише у випадку відставки з поста партійного голови В.Мечіара. Опозиційне співробітництво із вперше обраними до НР СР ортодоксальними комуністами відкидає сам Рух.

Політичні маневри у Словаччині першого тижня після парламентських виборів певним чином були не зовсім логічними. Президенту СР Р.Шустеру було добре відомо, що уже в день оприлюднення перших попередніх результатів виборів – у неділю 22 вересня 2002 р. лідери правоцентристських партій – М.Дзурінда (СХДС), Б.Бугар (ПУК), П.Грушовскі (ХДР) та П.Руско (АНО) провели переговори із створення парламентської більшості і нової правлячої коаліції. Ввечері 22 вересня по 22.00 середньоевропейського часу М.Дзурінда телефонував президенту і повідомив його про результати коаліційних переговорів та рішення 4-х правоцентристських партій

сформувати нову владу. Але 23 вересня 2002 р. президент чомусь вирішив дати парламентським політичним партіям “тайм-аут” до кінця тижня.

У подальшому, коли Р.Шустер 27 вересня 2002 р. все-таки доручив М.Дзурінді формувати коаліційну владу, останній тільки позитивно відгукувався про президентське рішення стосовно додаткового 5-денного строку на ведення політичних переговорів. Та не варто забувати, що мотивами таких своєрідних дій Р.Шустера могли бути і певні проблеми політичних, владних та особистих стосунків, які склалися між президентом і прем'єр-міністром ще у 1999-2002 рр. Вони не завжди знаходили спільну мову. Президентські структури і особисто Р.Шустер декілька разів виступали з критикою дій, особливо соціально-економічної політики уряду “широкої коаліції”, який очолював у 1998-2002 рр. М.Дзурінда. У відповідь прем'єр і члени Кабінету Міністрів СР досить гостро обстоювали власну позицію. Правлячим партіям у ці роки також не завжди подобалося, що президент намагався виступати “миротворчим” центром між коаліцією та опозицією. Особливо дратували деяких правлячих політиків періодичні консультації президента із керівниками опозиційних парламентських партій – В.Мечіаром (РЗДС), Р.Фіцо (партія “Смер”), А.Маліковою (Словацька національна партія) та іншими. Рідко коли правлячі сили в 1998-2002 рр. позитивно відгукувалися на ініціативи президента Р.Шустера з проведення “круглих столів”, переговорів або консультацій лідерів всіх словацьких політичних партій. Тобто, існувало деяке, але абсолютно не конфліктне, а, швидше ідейно-політичне протистояння між президентом та правлячою коаліцією.

Прем'єр М.Дзурінда в 1999-2002 рр. вимушений, однак, був рахуватися із критичними зауваженнями президента, так як, по-перше, Р.Шустер на президентських виборах 1999 р. був спільним кандидатом від усіх коаліційних партій. А, по-друге, Партія громадянського порозуміння (ППП), яку заснував і очолював до обрання на президентський пост Р.Шустер, була членом правлячої коаліції. І президент у основному мав підтримку у своїх діях з боку PPP. Після виборів 2002 р. ситуація дещо змінилася. PPP як політичний проект партій-

примари лише одного виборчого періоду фактично зникла із словацької політичної сцени. З-поміж сучасних правлячих сил президенту Р.Шустеру нема від кого чекати серйозної підтримки. Тобто, політичні позиції президента після виборів 2002 р. дещо послаблені.

І, враховуючи, що деякі праві партії з колишнього правлячого блоку періоду 1998-2002 рр. ввійшли після виборів 2002 р. до складу нової влади, не слід виспочати появи знову елементів політичної напруги між президентськими і коаліційними структурами. Може інерційно сирацювати навіть синдром "старих кривд". Хоча, необхідно підкреслити, що відразу після отримання президентського доручення на формування нової влади, старо-новий прем'єр М.Дзурінда публічно заявив, що стосунки між урядом і президентом будуватимуться по-новому і матимуть коректний характер.

Ні одна із партій сучасної правлячої коаліції поки що офіційно не заявила про те, що підтримає висунення кандидатури Р.Шустера на пост президента СР у 2004 р. Справа обрання Р.Шустера є першим президентом Словаччини, обраним у 1999 р. в загальнонародному голосуванні. Першого президента новітньої незалежної Словаччини – Міхала Ковача у 1993 р. обирав парламент. З весни 1998 р., після закінчення 5-річного строку перебування М.Ковача на посту глави держави, більше року Словаччина не мала президента. Деякі президентські функції до осені 1998 р. виконував тодішній прем'єр В.Мечіар. А після парламентських виборів 1998 р. – новий голова уряду – М.Дзурінда. Лише навесні 1999 р., на основі внесених змін до Конституції СР та виборчого законодавства, відбулися перші загальнонародні вибори президента, на яких у гострому суперництві з В.Мечіаром у другому колі голосування переміг Р.Шустер [4].

Провідні політичні сили СР уже зараз розпочинають підготовку до нових президентських виборів весни 2004 р. Та, симптоматично, що під час офіційної зустрічі лідерів 4-х правоцентристських партій після урочистого підписання коаліційної угоди із президентом СР Р.Шустером 8 жовтня 2002 р., коли останньому було вручено текст угоди і письмову гарантію коаліції про те, що вона має парламентську більшість –

78 із 150 депутатів у складі новообраного парламенту, питання кандидата в президенти СР від коаліції на виборах 2004 р. зовсім не обговорювалося.

Поясненням стриманого ставлення сучасних правлячих партій до можливості обрання Р.Шустера президентом СР на другий строк є і деякі не зовсім прораховані кроки останнього напередодні виборів 2002 р. Президент СР і його команда, здається, дещо помилилися із вибором стратегії і тактики поведінки стосовно провідних політичних сил, прогнозуванням результатів парламентських виборів 2002 р. і визначенням їх потенційного переможця або переможців. Щомісячні рейтинги політичних партій СР засвідчували про неминучу абсолютну перемогу РЗДС на виборах. Питанням було, чи дозволять інші словацькі політичні сили та міжнародна спільнота сформувати за такими результатами виборів новий коаліційний кабінет лідеру РЗДС В.Мечіару? І, взагалі, чи має очолюваний В.Мечіаром РЗДС хоч будь-який коаліційний потенціал?

З початку 2002 р. стало ясно, що ні внутрішні, ні зовнішні сили не погодяться на чергову реставрацію в СР потенційно авторитарного режиму В.Мечіара із невизначеною зовнішньополітичною орієнтацією. Це взагалі загрожувало подальшою міжнародною ізоляцією Словаччини та втратою історичного шансу на швидкий вступ СР до НАТО і ЄС. Тоді президент і його команда зробили ставку на перспективного молодого політика Р.Фіцо, рейтинговий показник популярності якого в останній час деколи перевищував стандартно першого за симпатіями потенційних словацьких виборців В.Мечіара, і очолювану Р.Фіцо партію "Смер", котра постійно посідала друге місце в рейтингу словацьких політичних партій після РЗДС, а в липні-серпні 2002 р. почала виходити навіть на першу позицію.

У зв'язку із цим, президентська команда сформулювала нову концепцію дій глави держави. З січня 2002 р. президент Р.Шустер почав публічно стверджувати, що він не зобов'язаний після вересневих парламентських виборів доручати формування нового коаліційного уряду лідеру партії, яка набере найбільше голосів на виборах. Цього не вимагає Конституція СР. Логічно впливало, на що деколи натякав і сам президент, що право формування нового уряду отримає друга за кількістю отриманих

на виборах голосів партія, тобто, "Смер". Це викликало занадто бурхливу негативну реакцію в рядах потенційного переможця РЗДС.

Гострі публічні дискусії щодо того, кому президент доручить формувати нову владу, мабуть, настільки роздрагували Р.Шустера, що він у липні 2002 р. запропонував відразу ж після виборів провести зустріч лідерів партій, які потраплять до парламенту, і самим визначитися, кого президенту рекомендувати головою уряду та кому доручити формування складу нового Кабінету міністрів СР. А уже безпосередньо напередодні вересневих парламентських виборів президент Р.Шустер заявив, що доручить створення нової влади тільки тому партійному лідеру або групі політиків, які представлять йому письмову заяву (гарантію), що правляча коаліція має абсолютну більшість у новообраному складі НР СР. Правда, цього зовсім не вимагає Конституція СР. Та навіть таку формально-юридичну і політичну вимогу президента цілком змогли виконати лідери 4-х правоцентристських партій за результатами виборів 20-21 вересня 2002 р. Хоча, думаємо, що президентська ультимативна вимога цього роду гарантії не зовсім сприятиме подальшій співпраці президента і уряду.

На прес-конференції 8 жовтня 2002 р. президент й надалі стверджував, що блок нових правлячих партій має занадто "крихку" більшість у парламенті – 78 депутатів, порівняно із опозицією, до котрої належать 72 депутати НР СР. Але своє завдання, як підкреслив президент СР, він бачить в тому, щоб підтримати нову коаліційну владу і сприяти її цілісному, безпроблемному існуванню всі 4 роки – до кінця виборчого періоду, тобто, до чергових парламентських виборів 2006 р. Чи не є це натяком на бажання Р.Шустера залишитися на посту глави держави ще на один строк, так як сучасний період його президентства завершується у 2004 р.?

Після виборів 20-21 вересня 2002 р., однак, склалися максимально сприятливі умови для покращення взаємодії всіх гілок влади в Словаччині. Насамперед в силу того, що правлячу коаліцію зараз складають ідейно однорідні партії. Між ними навряд чи виникнуть гострі суперечки щодо подальших шляхів реалізації ринкових реформ і конкретних кроків у соціально-

економічній політиці. У період 1998-2002 рр., коли в СР правила широкоспектральна право-ліво-центристська коаліція, Кабінету Міністрів М.Дзурінди важко було знайти консенсус між різноідейними коаліційними партнерами із багатьох питань внутрішньої політики. Спроби уряду поєднати праву економічну політику, яку пропонував, наприклад, СХДС, із лівою соціальною політикою, котрої притримувалася Партія демократичної лівиці (ПДЛ), потерпіли фіаско [5]. Це було одною із головних причин нестійкості широкоспектральної влади та джерелом постійних внутрішньокоаліційних конфліктів впродовж виборчого періоду 1998-2002 рр.

Тепер усі коаліційні партії-партнери мають майже однакові помірковані праві погляди, найперше – стосовно стратегії і тактики економічної політики нової влади. Про це свідчили навіть їх передвиборчі програми [6]. І уже з програмних тез нового коаліційного Кабінету Міністрів також ясно, що ринкові реформи поглиблюватимуться, буде завершена приватизація стратегічних об'єктів держвласності, забезпечено вільну конкуренцію і свободу підприємництва, знижено податки тощо [7]. У 2004 р. передбачається вступ СР до Європейського Союзу та поступова інтеграція словацької економіки до загальноєвропейського ринку.

Водночас, у стилі правих, в коаліційних і урядових програмних документах визначено, що впродовж 2002-2006 рр. згортатимуться соціальні програми, зменшуватимуться гарантії для населення і скорочуватиметься загальношлюбна (безадресна) соціальна допомога. Зростатимуть ціни комунальних послуг і платежі за енергію та тепло. Можливо буде введено повну або часткову оплату за навчання у вузах. Населення буде більше доплачувати за медичну допомогу і ліки [8].

Хоча, нова правляча коаліція обіцяє зробити суттєво "дешевшою" державу. Тобто, зменшуватимуться непродуктивні витрати на утримання державного апарату, який до того ж послідовно чисельно скорочуватиметься. Уряд М.Дзурінди, за рахунок жореткої економії, планує знизити дефіцит державного бюджету. Проекспортною політикою вирівнюватиметься баланс зовнішньої торгівлі СР. Передбачається скорочення і дефіциту

поточного рахунку платіжного балансу держави.

Більш-менш чіткі економічні орієнтири нової словацької влади на 2002-2004 рр. за послідовної політики реформ принципово можуть бути реалізовані. Та питанням залишається, чи не буде занадто високою та соціальна ціна, яку пересічні громадяни СР заплатять за радикальні господарські перетворення і режим економії? До якої позначки може тривати зниження життєвого рівня значної частини населення? Не варто забувати, що Словаччина впродовж останніх років посідає не зовсім приємне перше місце серед країн-кандидатів на вступ до ЄС за рівнем безробіття. Зараз майже п'ята частина працездатного населення СР – без роботи. Є окремі регіони, особливо на сході та півдні країни, де частка безробітних сягає понад 30%. Не в найкращому становищі знаходяться соціально незахищені групи населення – пенсіонери, інваліди, молодь та інші. Впродовж тривалого часу загальнодержавні інституції медичного і соціального страхування, заклади системи охорони здоров'я баланують на межі банкрутства. Не повністю завершено запланований ще на середину 2002 р. перехід шкільництва під управління місцевих органів самоврядування та на фінансування з їх бюджету.

Загалом, перед коаліційним урядом М.Дзурінди на період 2002-2004 рр. стоїть досить складне завдання здійснення кардинальних реформ і перебудови більшості сегментів "соціального блоку". З-поміж основних – реформа системи пенсійного забезпечення, реформа системи охорони здоров'я та реформа системи освіти. Все це потребуватиме значних додаткових витрат із державного бюджету СР. А він – поки що дефіцитний. Отже, необхідно вишукувати додаткові джерела для фінансування соціальних реформ. Коаліційні партнери, правда, уже наперед погодилися спрямувати, наприклад, на перебудову медицини більшість надходжень від подальшої приватизації стратегічних об'єктів державласності – в основному в енергетичному секторі.

Досить суперечливими є оцінки економічних і соціальних наслідків майбутнього вступу СР до ЄС у 2004 р. Прогнози словацьких експертів з цього питання зараз коливаються за своєрідною "амплітудою максимумів" – від виключних

позитивів до абсолютних негативів. Зважити всі ризики наперед і не можливо. Та ясно, що невелика і не зовсім розвинута словацька економіка після вступу СР до Євросоюзу зіштовхнеться із значними труднощами і не завжди зможе протистояти тиску більш могутніх народних господарств інших держав-конкурентів на єдиному внутрішньому ринку ЄС. Період адаптації словацької економіки до правил гри на цьому ринку може бути затяжним і досить складним. Недаремно новосформований уряд М.Дзурінди головним завданням у господарській сфері вбачає прискорену структурну перебудову економіки СР.

Загалом, однак, попри всі проблеми майбутнього розвитку, беззаперечним позитивом перемоги правоцентристських партій на виборах до НР СР 20-21 вересня 2002 р. і створення ними стійкої парламентської більшості, ідейно єдиної правлячої коаліції та коаліційного Кабінету Міністрів на чолі з М.Дзуріндою є отримання Словаччиною реального шансу на вступ до НАТО та ЄС впродовж найближчого часу. Передбачається, що наприкінці листопада 2002 р. на самміті НАТО в м. Прага СР буде запрошена стати повноправним членом альянсу. Новийменований прем'єр СР М.Дзурінда заявив, що напередодні пражського самміту НАТО буде організована спеціальна зустріч голів урядів країн "вишеградської четвірки", щоб заручитися для Словаччини підтримкою її включення до трансатлантичних структур з боку Чехії, Польщі та Угорщини. До кінця 2002 р. Словаччина завершить переговори з Єврокомісією про гармонізацію національного законодавства із загальноєвропейським. У квітні 2003 р. СР планує підписати угоду про вступ до ЄС.

Таким чином, сусідня з Україною Словаччина – відносно невелика держава Центрально-Східної Європи внаслідок демократичного волевиявлення громадян на парламентських виборах 2002 р. та здійсненого суспільством історичного вибору, ще більш інтенсивно включиться в процес загальноєвропейської інтеграції та формування нової системи безпеки і стабільності на континенті і стане невід'ємною складовою частиною об'єднаної Європи.

1. Добаш Л., Сюсько І. Політичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи: Рік 2002 – завершення трансформації? // Регіональні студії (вип. №5) // Зб. наук.праць. – Ужгород: Ліра, 2002. – С.111-113.
2. Див.: Pravda. – 2002. – 23, 24 septembra.
3. Складено за: Pravda. – 2002. – 23, 24 septembra; SME. – 2002. – 23, 24 septembra.
4. Slovakia 1998-1999. A Global Report on the State of Society. - Br.: Institute for Public Affairs, 1999. – P.77-79.
5. Див.: Predsavzatia u skutočnosť: Hodnotenie plnenia programového vyhlásenia vlády Mikuláša Dzurindu.- Br.:IVO, 2002.
6. Volby 2002: Analýza volebných programov politických strán a hnutí. – Br.:IVO,2002. – S.60-61, 65-66, 68-69, 75-76.
7. Tóth P. Tézy programu vlády sa rodili ľahko // Národná Obroda. – 2002. – 11 októbra. – S.5.
8. Ibid.